

УДК 373.3.016:62/64

DOI 10.31654/2663-4902-2021-PP-2-82-88

Шевчук М. О.

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри педагогіки, початкової освіти та освітнього менеджменту Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя
m.a.shevchukk@gmail.com
orcid.org/0000-0002-6402-7400

КРИТЕРІЇ ТА РІВНІ СФОРМОВАНОСТІ ЕСТЕТИЧНИХ ПОЧУТТІВ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ У ТЕХНОЛОГІЧНОМУ НАВЧАННІ

У статті звертається увага на актуальність питання формування естетичних почуттів учнів молодшого шкільного віку. Вирішення даної проблеми може відбуватися й у технологічному навчанні, оскільки воно побудовано на традиціях українського декоративно-ужиткового мистецтва. Для ефективного здійснення процесу формування естетичних почуттів молодших школярів автор визначає і характеризує структурні компоненти процесу формування естетичних почуттів учнів початкових класів, а саме: ціннісно-мотиваційний, емоційно-чуттєвий, операційно-діяльнісний та оцінювально-регулятивний. Представлені елементи у своїй діалектичній єдності визначають перспективи успішного формування естетичних почуттів учнів початкових класів закладів загальної середньої освіти у технологічному навчанні. Відповідно описаних елементів для здійснення експериментальної роботи у статті визначено критерії та показники формування естетичних почуттів молодших школярів у трудовій діяльності. На думку автора, ці критерії є вихідними для виявлення рівнів сформованості естетичних почуттів учнів молодшого шкільного віку у технологічному навчанні, оскільки критерії містять найсуттєвіші ознаки досліджуваного явища і відображають динаміку вимірюваної якості у просторі та часі, а показники, входячи до складу критеріїв, є їх конкретними стійкими вимірниками, які дають змогу проводити спостереження та облік. У визначенні критеріїв формування естетичних почуттів молодших школярів у технологічному навчанні автор послуговувався вимогами об'єктивності, валідності, якісного опису, нейтральності. Такими критеріями визначено: сформованість ціннісно-естетичного ставлення до об'єктів та явищ оточуючого світу; вияв естетичних переживань до творів мистецтва та об'єктів навколишньої дійсності; здатність адекватно відображати естетичні знання, почуття у власній трудовій діяльності та поведінці; здійснення аналітично-оцінювальної діяльності предметів та явищ в естетичному аспекті. На основі визначених критеріїв та їх показників розроблено гіпотетичну модель рівнів сформованості естетичних почуттів учнів молодшого шкільного віку у трудовій діяльності: рівень елементарної сформованості (низький), рівень базової сформованості (середній), рівень досконалої сформованості (високий). Автор вважає, що визначені критерії, показники та рівні дадуть змогу діагностувати сформованість естетичних почуттів учнів молодшого шкільного віку в трудовій діяльності і в подальшому розробити програму удосконалення даного процесу з метою підвищення його ефективності.

Ключові слова: естетичні почуття, технологічне навчання, трудова діяльність, початкова школа, критерії, показники, рівні.

Постановка проблеми. У світі конкуренції, боротьби за ринки збуту, політичних та економічних криз особливої актуальності набувають ідеї добра і краси. Сьогодні в особистості цінуються не тільки інтелектуальні здібності, здатність якісно виконувати професійну діяльність, але й уміння сприймати, цінувати та примножувати матеріальні та духовні цінності. У сучасному суспільстві підвищується роль естетичних

цінностей як носіїв культурних традицій. Тому формування естетичних ідеалів, естетичних смаків, естетичних почуттів набуває особливого значення для становлення та розвитку особистості.

З погляду сучасної педагогіки та практики, питання формування в молодших школярів естетичних почуттів є актуальними і пов'язані з подальшим пошуком шляхів, які б утверджували в житті школярів духовні цінності, збагачували їх зміст та функціональну активність.

У вирішенні проблеми формування естетичних почуттів учнів молодшого шкільного віку важливого значення набуває технологічне навчання, яке спирається на традиції та основи українського декоративно-ужиткового мистецтва. Завдяки цьому технологічне навчання спроможне впливати на естетичні почуття, збагачувати та розвивати їх.

Пріоритети духовного розвитку особистості відображені у законодавчо-правовій базі нашої держави. Про це свідчать такі документи, як «Національна стратегія розвитку освіти на період до 2021 року», закони України «Про освіту», «Про початкову освіту», Державний стандарт загальної початкової освіти (2018 року). Зокрема, у «Національній стратегії розвитку освіти України на період до 2021 року» наголошується, що пріоритетним завданням національної освіти є забезпечення фізичного, морального та духовного розвитку творчої особистості [2].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблему естетичного виховання досліджували вітчизняні педагоги Е. Водовозова, Е. Михеєва, С. Русова, К. Ушинський. Філософсько-естетичні питання розглядаються в наукових працях В. Андрущенко, Ю. Борева, І. Гончарова, М. Киященко, В. Ядова. Естетичне виховання привертає увагу таких соціологів, як Л. Аза, С. Войтович, М. Горлач, В. Тарасенко та культурологів П. Гнатенко, З. Гіперс, Є. Семенюк. Психологічні аспекти естетичного виховання розкриваються такими вченими, як Б. Ананьєв, Л. Божович, Л. Виготський, І. Кон, Б. Теплов та інші.

Мета статті – визначити й охарактеризувати критерії та рівні сформованості естетичних почуттів молодших школярів у технологічному навчанні.

Виклад основного матеріалу. Для проведення експериментального дослідження з формування естетичних почуттів молодших школярів у технологічному навчанні ми визначили компоненти змістової структури даного процесу: ціннісно-мотиваційний, емоційно-чуттєвий, операційно-діяльнісний та оцінювально-регулятивний.

Розглянемо сутність кожного компоненту.

Ціннісно мотиваційний компонент пов'язаний з формуванням стійкого інтересу учнів молодшого шкільного віку до проявів естетичності у трудовій діяльності та її результатах, розуміння потреби сприймати і перетворювати навколишнє середовище за законами краси, прагнення робити світ навколо себе гармонійним та духовно комфортним. Даний компонент характеризується потягом до довершеності та гармонійності у діяльності та спілкуванні, створенням у молодших школярів уявлень про красу, її принципи та закони, емоційно-ціннісним ставленням до дійсності, розвитком здатності з позиції естетичного ідеалу відчувати та оцінювати естетичне в житті, природі та мистецтві. Особливістю даного компонента виступає формування мотивації до естетичної діяльності, бажання орієнтуватися в естетичних властивостях об'єктів праці, природи та соціуму.

Емоційно-чуттєвий компонент виявляється у розвитку естетичних почуттів молодших школярів, розкритті їх переживань прекрасного у продуктах власної трудової діяльності, творах народного мистецтва, навколишньої дійсності. Даний компонент пов'язаний із здатністю учнів початкової школи відгукуватися на красу, відчувати насолоду від гармонії кольорів, звуків, ритмів, форм та рухів, виявляти радість від зустрічі з красою, переживати естетичні враження від прекрасного, досконалого, гармонійного, відчувати задоволення від здійснення трудового процесу та втілення в реальному суспільно корисному продукті власного естетичного задуму.

Операційно-діяльнісний компонент характеризується гармонізацією зовнішнього світу молодшого школяра через естетично-трудова діяльність з внутрішнім

світом учня, розвитком сенсорної культури дітей, формуванням умінь користуватися своєю зоровою чи слуховою чутливістю в естетичних цілях, набуттям трудового досвіду створення витворів мистецтва, оволодінням технологією побудови естетичного задуму, здійсненням трудової діяльності за принципами симетричності форм, гармонійності кольорової палітри, доцільності співвідношення об'єктів. Даний компонент розкриває у практичній площині зв'язок трудової діяльності та естетичних почуттів учнів молодшого шкільного віку, виявляє вміння використовувати естетичні знання у праці.

Оцінювально-результативний компонент передбачає здатність молодших школярів оцінювати красу в творах мистецтва, навколишньому житті, результатах власної трудової діяльності, аналізувати співвідношення форм, гармонію кольорів, музичну співзвучність, доцільність обраних елементів, композиційну довершеність. Важливим у даному компоненті виявляється вміння адекватно побачити результат трудової діяльності у площині прекрасного та знайти можливості корегувати його за законами краси та гармонії.

Ми вважаємо, що представлені елементи у своїй діалектичній єдності визначають перспективи успішного формування естетичних почуттів учнів початкових класів закладів загальної середньої освіти у технологічному навчанні.

Відповідно попередньо охарактеризованим структурним компонентам процесу формування естетичних почуттів молодших школярів у технологічному навчанні ми визначили критерії та показники даного процесу, які є вихідними для виявлення рівнів їх сформованості.

Необхідність визначення критеріїв потребує з'ясування сутності поняття «критерій».

У сучасному тлумачному словнику української мови критерій розглядається як «засіб судження; підстава для оцінки, визначення або класифікації чогось; мірило» [4, с. 588].

За словами С. Іванової, критерії містять найсуттєвіші ознаки досліджуваного явища, а також відображають динаміку вимірюваної якості у просторі та часі. А показники, входячи до складу критеріїв, є їх конкретними стійкими вимірниками, які дають змогу проводити спостереження та облік [1, с. 152].

В. Романчиков визначає критерій як ознаку, на основі якої відбувається оцінка або судження, а показник – те, за чим можна визначити розвиток досліджуваного явища [3].

Отже, у педагогічних дослідженнях за допомогою критерію відбувається порівняльна оцінка досліджуваного явища, ступеня розвитку його у різних обстежених осіб або класифікація вивчених чинників і процесів.

У визначенні критеріїв формування естетичних почуттів молодших школярів у технологічному навчанні ми послуговувалися вимогами об'єктивності, валідності, якісного опису, нейтральності та виходили з того, що кожен критерій має систему показників, яка характеризує якісні зміни критерію.

На нашу думку, критеріями формування естетичних почуттів учнів початкової школи у технологічному навчанні мають бути:

- сформованість ціннісно-естетичного ставлення до об'єктів та явищ оточуючого світу;
- вияв естетичних переживань до творів мистецтва та об'єктів навколишньої дійсності;
- здатність адекватно відображати естетичні знання, почуття у власній трудовій діяльності та поведінці;
- здійснення аналітично-оцінювальної діяльності предметів та явищ в естетичному аспекті.

До обраних критеріїв було визначено показники (табл. 1).

Таблиця 1

Критерії та показники сформованості естетичних почуттів молодших школярів у технологічному навчанні

Критерії	Показники
Сформованість ціннісно-естетичного ставлення до об'єктів та явищ оточуючого світу	<ul style="list-style-type: none"> – інтерес до проявів краси у навколишньому світі; – потреба сприймати та перетворювати навколишнє середовище за законами краси; – прагнення здійснювати естетичну діяльність
Вияв естетичних переживань творів мистецтва та об'єктів навколишньої дійсності	<ul style="list-style-type: none"> – позитивне сприймання прекрасного у продуктах власної трудової діяльності; – відчуття насолоди від творів народного мистецтва; – переживання задоволення від втілення власного естетичного задуму
Здатність адекватно відобразити естетичні знання, почуття у власній трудовій діяльності	<ul style="list-style-type: none"> – усвідомлення естетичного аспекту в трудовій діяльності; – створення об'єктів трудової діяльності за принципами краси; – використання технології створення естетичного задуму
Здійснення аналітико-оцінювальної діяльності предметів та явищ в естетичному аспекті	<ul style="list-style-type: none"> – оцінювання краси в творах мистецтва, навколишньому житті, результатах власної трудової діяльності; – аналіз об'єктів та явищ навколишньої дійсності за принципами краси; – вміння корегувати власну трудову діяльність в естетичному аспекті

Важливість визначених показників обумовлюється тим, що ефективність формування естетичних почуттів у трудовій діяльності залежить не тільки від потреб і бажань учнів початкової школи спілкуватися з прекрасним в різних ситуаціях особистого життя, але й від застосування принципів та законів краси на практиці, особливо у праці, коли створюються соціально корисні продукти, які повинні бути не тільки практично важливими для людини, але й викликати духовну насолоду від закладених у них гармонії, довершеності та досконалості.

На основі визначених критеріїв та їх показників нами розроблена гіпотетична модель рівнів сформованості естетичних почуттів учнів молодшого шкільного віку у трудовій діяльності: рівень елементарної сформованості (низький), рівень базової сформованості (середній), рівень досконалої сформованості (високий).

Охарактеризуємо кожен з виділених рівнів.

Рівень елементарної сформованості естетичних почуттів молодших школярів у трудовій діяльності визнається як низький і характеризується незначним потягом до здійснення трудової діяльності з врахуванням законів краси, відсутністю бажання створювати досконалі вироби, в яких гармонійно виявляються естетичні принципи, мінімальним інтересом до естетичного компоненту праці та її результатів, слабкою потребою сприймати і перетворювати навколишнє середовище за законами краси. На даному рівні в учнів початкової школи майже не виявляється емоційно-ціннісне ставлення до дійсності, не розвинена здатність з позиції естетичного ідеалу відчувати та оцінювати естетичне в житті, природі та мистецтві. Особливістю даного рівня

виступає мотиваційна слабкість до естетичної діяльності, бажання орієнтуватися в естетичних властивостях об'єктів праці, природи та соціуму. Учні молодшого шкільного рівня не здатні переживати прекрасне у продуктах власної трудової діяльності, творах народного мистецтва, навколишньої дійсності. Вони рідко відчують насолоду від гармонії кольорів, звуків, ритмів, форм та рухів, не виявляють радощів від зустрічі з красою, не відчують задоволення від здійснення трудового процесу та втілення в реальному суспільно корисному продукті власного естетичного задуму. Низький рівень сформованості естетичних почуттів молодших школярів відрізняється повільним розвитком сенсорної культури дітей, формуванням умінь користуватися своєю зоровою чи слуховою чутливістю в естетичних цілях. Трудовий досвід учнів зі створення витворів мистецтва, оволодіння технологією побудови естетичного задуму, здійснення трудової діяльності за принципами симетричності форм, гармонійності кольорової палітри, доцільності співвідношення об'єктів виявляється незначним. Молодшим школярам важко оцінювати красу в творах мистецтва, навколишньому житті, результатах власної трудової діяльності, аналізувати співвідношення форм, гармонію кольорів, музичну співзвучність, доцільність обраних елементів, композиційну довершеність, виявляти вміння адекватно бачити результат трудової діяльності у площині прекрасного та знаходити можливості корегувати його за законами краси та гармонії.

Рівень базової сформованості ми визначили як середній. Його характеристиками можуть бути усвідомлення в основному того, що навколишній світ будується за законами краси і його перетворення має здійснюватися за принципами прекрасного, розуміння, що результат трудової діяльності має відрізнятися гармонійністю та досконалістю. Учні початкової школи на даному рівні мають виявляти бажання здійснювати естетичну діяльність, ситуативно виявляти інтерес до прояву естетичності в праці та її продуктах, володіти термінологічним апаратом створення естетичного задуму, але не завжди користуватися ним у власній трудовій діяльності. Молодші школярі рівня базової сформованості естетичних почуттів не вміють достатньо чітко проаналізувати естетичні аспекти створених виробів, дати повноцінну оцінку втілення естетичного ідеалу в готовому продукті праці, їм не вистачає самостійності для корегування трудового процесу для досягнення довершеності результату власної праці. Вони переживають красу навколишнього середовища, мають вибірковий інтерес до творів мистецтва, намагаються аргументувати власні естетичні ідеали, але виходить це у них не завжди логічно. Учні в основному засвоїли алгоритм створення естетичного задуму, але не завжди використовуються його на практиці на належному рівні.

Рівень досконалої сформованості (високий) характеризується стійким інтересом до естетичних категорій та усвідомленням необхідності поєднання корисних властивостей речей з їх естетичним оформленням, яскравим бажанням створювати у трудовій діяльності естетично досконалі вироби, значною потребою втілювати власні естетичні ідеали у перетворення навколишнього середовища. Даний рівень виявляється в проявах сформованої мотивації щодо дій за законами краси у праці, спілкуванні, власному житті. Учні початкових класів цілковито усвідомлюють сутність технології створення естетичного задуму й активно користуються нею у трудовій діяльності, виявляючи при цьому не тільки у практичних справах, але й під час аналізу творів мистецтва, продуктів праці, життєвих ситуацій. Вони у змозі дати аргументовану оцінку естетичним аспектам оточуючої дійсності, здійснюють контрольну-оцінні дії на відповідному рівні, яскраво переживають прояви гармонічного та досконалого у народному прикладному мистецтві, музичній співзвучності, довершеності форм та рухів. Школярі завжди проєктують естетичний задум разом з технологічним втіленням результатів власної трудової діяльності і впевнені, що тільки створена за принципами краси річ здатна викликати почуття насолоди у глядача і задоволення – у творця. Вони активно користуються зоровою, сенсорною та слуховою чуттєвістю для розвитку свого естетичного почуття як необхідної властивості для успішної творчої діяльності, застосовують індивідуальний естетичний досвід для розв'язання проблем власної життєдіяльності.

Висновки. Ми вважаємо, що визначені критерії, показники та рівні дадуть змогу перевірити сучасний стан формування почуттів учнів молодшого шкільного віку в трудовій діяльності. За результатами такої діагностичної роботи можливо створити комплексну програму удосконалення процесу формування естетичних почуттів учнів початкових класів закладів загальної освіти у технологічному навчанні, яка сприятиме утвердженню в житті молодших школярів духовних цінностей, збагаченню їх змісту та функціональної активності.

Література

1. Іванова С. В. Критерії та показники розвитку професійної компетентності вчителів біології в закладах післядипломної педагогічної освіти. *Вісник Житомирського державного університету*. Житомир, 2010. Вип. 52. С. 152–156.
2. Національна стратегія розвитку освіти України на період до 2021 року від 25 червня 2013 року. URL: <https://pon.org.ua/novyny/2446-nacionalna-strategiya-rozvitku-osviti-v-ukrayini.html>
3. Романчиков В. Основи наукових досліджень: навчальний посібник. Київ: Центр учбової літератури, 2007. 254 с.
4. Сучасний тлумачний словник української мови / за заг. ред. В. В. Дубічинського. Харків: ВД ШКОЛА, 2006. 1008 с.

References

1. Ivanova, S. V. (2010). Kryterii ta pokaznyky rozvytku profesiinoi kompetentnosti vchyteliv biolohii v zakladakh pisladyplomnoi pedahohichnoi osvity [Criteria and indicators for the development of professional competence of biology teachers in institutions of postgraduate pedagogical education]. *Visnyk Zhytomirskoho derzhavnoho universytetu – Bulletin of Zhytomyr State University*. Zhytomyr. 52. 152–156 [in Ukrainian].
2. Natsionalna stratehiia rozvytku osvity Ukrainy na period do 2021 roku vid 25 chervnia 2013 roku [National strategy for the development of education in Ukraine for the period up to 2021 from June 25, 2013]. URL: <https://pon.org.ua/novyny/2446-nacionalna-strategiya-rozvitku-osviti-v-ukrayini.html> [in Ukrainian].
3. Romanchykov, V. (2007). Osnovy naukovykh doslidzhen [Fundamentals of scientific research]. Kyiv: Tsentр uchbovoi literatury [in Ukrainian].
4. Dubichynskoho, V. V. (2006). Suchasnyi tлумachnyi slovnyk ukrainskoi movy (2006). [Modern explanatory dictionary of the Ukrainian language]. Kharkiv: VD ShKOLA [in Ukrainian].

Shevchuk M.

Candidate of Pedagogical Sciences,
Associate Professor of Pedagogy, Primary Education and Educational Management
Nizhyn State University named after Mykola Gogol
m.a.shevchukk@gmail.com
orcid.org/0000-0002-6402-7400

CRITERIA AND LEVELS OF FORMATION OF AESTHETIC FEELINGS JUNIOR SCHOOLCHILDREN IN TECHNOLOGICAL EDUCATION

The article draws attention to the urgency of the formation of aesthetic feelings of primary school students. The solution to this problem can also take place in technological education, as it is built on the traditions of Ukrainian decorative and applied arts. For the effective implementation of the process of formation of aesthetic feelings of primary school students, the author identifies and characterizes the structural components of the process of forming aesthetic feelings of primary school students, namely: value-motivational, emotional-sensory, operational-activity and evaluative-regulatory. The presented elements in their dialectical unity determine the prospects for the successful formation of aesthetic feelings of primary school students in general secondary education in technological education. According to the described elements for the implementation of experimental

work in the article the criteria and indicators of formation of aesthetic feelings of junior schoolchildren in labor activity are determined. According to the author, these criteria are the starting point for identifying the levels of aesthetic feelings of primary school students in technology education, as the criteria contain the most significant features of the studied phenomenon and reflect the dynamics of the measured quality in space and time, stable meters that allow observation and accounting. In determining the criteria for the formation of aesthetic feelings of primary school students in technological education, the author used the requirements of objectivity, validity, qualitative description, neutrality. These criteria determine: the formation of value-aesthetic attitude to objects and phenomena of the surrounding world; expression of aesthetic experiences to works of art and objects of the surrounding reality; ability to adequately reflect aesthetic knowledge, feelings in one's own work and behavior; implementation of analytical and evaluative activities of objects and phenomena in the aesthetic aspect. Based on the defined criteria and their indicators, a hypothetical model of levels of formation of aesthetic feelings of primary school students in work was developed: the level of elementary formation (low), the level of basic formation (medium), the level of perfect formation (high). The author believes that these criteria, indicators and levels will allow to diagnose the formation of aesthetic feelings of primary school students in the workplace and further develop a program to improve this process in order to increase its effectiveness.

Key words: aesthetic feelings, technological training, labor activity, primary school, criteria, indicators, levels.